

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA

KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok VI:2008

Numer 31 (184)

Data odczytu: 22.10.2008

Data wydania: 22.10.2008

744. spotkanie

Edward Wiśniewski

Historia Welcza

Wieś Welcz jest położona w północnej części gminy Grudziądz, na wysoczyźnie Góry Łosiowej, której najwyższe wzniesienie wynosi 88 m n. p. m. Stąd można oglądać miasto Grudziądz, a nawet Nowe i Kwidzyn. Welcz graniczy od zachodu z prawym brzegiem Wisły, od południa ze wsią Zakurzewo, od wschodu teren wsi porośnięty jest lasami, od północy z powiatem kwidzyńskim.

Archeolodzy odkryli we wsi ślady obozowiska plemion koczowniczych z okresu paleolitu tj. około 9 tys. lat temu. W późniejszym okresie intensywność osadnictwa była coraz większa.

Od początku nowej ery (2000 lat temu), stwierdza się wzrost liczby osiedli zamieszkałych jak i też powstawania cmentarzysk. Osady składały się z kilku chat, w których rozwijało się rzemiosło kowalskie, trudniąc się obróbką żelaza jak u tez rzemiosło hutnicze, ponieważ odkryto małe piece – „dymarki”, w których wytapiano żelazo z okolicznych rud darniowych. Oprócz wymienionych zawodów, mieszkańcy zajmowali się również tkactwem i garncarstwem. Relikty te można oglądać w Muzeum Miejskim w Grudziądzu (gablot nr 16).

Pierwszy raz w tekstach źródłowych nazwa wsi pojawia się w 1224 r. w dokumencie ugody między biskupem pomezzańskim Henrykiem i wielkim mistrzem krzyżackim Meinhardem z Kwerfurtu, jako wieś graniczna Woltschitz. W następnych latach nazwa zmieniał się np. Wolcz, Wolfswalde (1434), Wolicz, Welcz (1501), Wołyce, Wołcz, a w okresie zaborów – Gross Wolz.

W średniowieczu Welcz należał do komturii grudziądzkiej a istnienie jej zależało od kaprysów Wisły, gdyż często była zalewana na niższych terenach. Dlatego też wielki mistrz Konrad von Jungingen w 1394 r. nakazał włościanom utrzymanie i umocnienie tamy głównej, za co byli zwolnieni od wykonywania szarwarku.

Straty, jakie poniosła wieś w czasie wojny polsko-krzyżackiej oszacowano na 400 grzywien, ale zakon wypłacił tylko 200 grzywien. Relacje z 1432 r. wymieniają Welcz jako wieś opuszczoną. Dlatego już 22.01.1434 wielki mistrz Paweł Rusdorf odnowił przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim. Mieszkańcy otrzymali 52 włók, sołtys 4 włóki wolne, a proboszcz – dwie.

Po 1466 r. wieś Welcz stała się posiadłością starosty grudziądzkiego. W 1565 r. stwierdzono, że tylko 16 włók było uprawianych, reszta zaś – 36 włók leżała odłogiem. Akta starościńskie z 1570 r. wspominają o spalonej wsi, wymieniają karczmę, 9 zagrodników i 2 rzemieślników. W tymże czasie do wyludnionego Welcza sprowadzono z Holandii menonitów, którzy na gruntach wsi założyli osadę i nazwali ją Małym Welczem. Wg inwentarz starostwa grudziądzkiego z 1603 r. stara wieś tj. Wielki Welcz miała już tylko 18 włók uprawnych i istniały w niej 2 karczmy. Pod Wielkim Welczem, nad brzegiem Wisły, stała jeszcze trzecia karczma zwana „bindugą”, która służyła rybakom i flisakom pływającym po Wiśle.

W 1604 r. starosta Maciej Konopacki wystawił dokument, na mocy którego Holendrzy wydzierżawili 39 włók na 40 lat za 40 florenów. W XVII w. do klęsk żywiołowych doszły zniszczenia spowodowane wojnami szwedzkimi. W XVIII w. w Wielkim Wełczu osiedliła się w większej części ludność niemiecka i król August II Mocny w 1727 r. nadał wełczanom 32 włóki i 16 mórg na 40 lat za 324 złote i 40 groszy czynszu rocznie.

W 1789 r. we wsi mieszkały 52 rodziny chłopskie, a uwłaszczenie wprowadzono w 1833 r., i objęło ono 38 chłopskie gospodarstwa.

Wg danych z 1885 r., było już 159 domów mieszkalnych z 987 mieszkańcami. Była to już duża wieś. Mieszkańcy trudnili się głównie uprawą tytoniu.

W 1931 r. Wielki Wełcz obejmował obszar około 1250 ha z 791 mieszkańcami Szkoła, poczta i kościół katolicki były na miejscu, zaś posterunek policji oraz stacja kolejowa - w Gardeji, oddalonej o 11 km.

W 1944 r. obydwie miejscowości łącznie (Mały i Wielki Wełcz) miały powierzchnię około 1600 ha i mieszkało w nich 590 osób.

W 2000 r. Wielki Wełcz zajmował powierzchnię 1351 ha i liczył 351 mieszkańców. Sołtysiem był Edward Wojnicki.

Mały Wełcz, w 1573 r. starosta grudziądzki Fabian Czerna osadził tam menonitów, a kilka lat później król Stefan Batory zatwierdził dzierżawę na 50 lat za 250 florenów czynszu rocznie. Nazwano tę osadę Mały Wełczyk. Wg lustracji starostwa z 1664 r. obniżono czynsz do 160 florenów z powodu wylewu Wisły.

W 1723 r. król August II Mocny wydał 4 włóki w dzierżawę czterem osadnikom niemieckim za roczny czynsz 120 złotych. W 1789 r. wymienia się w topografii Goldbecka, że istniało 9 zagród chłopskich. Uwłaszczenie nastąpiło w 1833 r. W 1885 r. Mały Wełcz obejmował 165 ha, a wieś zamieszkiwało 10 gospodarzy z 92 osobami. Tak trwało aż do 1939 r. z małymi zmianami liczby mieszkańców jak i domów mieszkalnych i zagród.

W czasie II wojny światowej, władze niemieckie połączyły obydwie miejscowości.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.